

नृपाध्वरः, पुं, (नृपाणामध्वरो यज्ञः।) राज-
सूययज्ञः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

नृपात्रं, स्त्री, (नृपप्रियं अन्नम्।) राजान्ननाम-
धान्यम्। इति राजनिर्घण्टः॥ राज्ञोद्भनश्च॥

नृपाभीरं, स्त्री, (अभीरयति रुचयति भोजन-
कालमिति। अभि + ईर + कः। नृपस्य अभीरं
भोजनकालरुचकवाद्यविशेषः।) भक्ततूथम्।
राजभोजनकालीनवाद्यविशेषः। इति त्रिकाण्ड-
शेषः॥

नृपामयः, पुं, (आमयानां नृपः। राजदन्तादि-
रुतं पूर्वनिपातः।) राजयन्त्रा। चयरोगः।
इति राजनिर्घण्टः॥ (नृपस्य आमयो आघिः।)
राज्ञो रोगश्च॥

नृपावर्त्तं, स्त्री, (नृप इव आवर्त्तते इति। आ +
वृत् + अच्।) राजावर्त्तरत्नम्। इति राज-
निर्घण्टः॥

नृपासनं, स्त्री, (नृपस्य आसनम्।) राजासनम्।
ततपर्यायः। भद्रासनम् २ सिंहसनम् ३।
इत्यमरः। २। ८। ३१॥ (यथा, भागवते।
३। १। २८।

“यमभ्यविच्छत्तपचनेनो

नृपासनाशो परिहृत्य दूरात्॥”)

नृपाज्यः, पुं, (नृपं आज्यते गन्धेनेति। आ +
ज् + अच्।) राजपलायः। इति राज-
निर्घण्टः॥ नृपनामा च॥

नृपीक्षितः, पुं, (नृपाणामुक्षितो योम्यः।) राज-
माघः। इति राजनिर्घण्टः। राजयोम्ये, त्रि॥

नृपज्ञः, पुं, (ना मनुष्यस्तदर्थो यो यज्ञः।)
अतिथिसेवा। यथा, मनुः। ७। ७०।

“अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पिण्डयज्ञस्तु तर्पणम्।

होमो देवो बलिर्भौतो नृपज्ञोऽतिथिपूजनम्॥”

नृवराहः, पुं, (ना चासौ वराहश्चेति।) वराह-
रूपधृग्भगवदवतारः। यथा,—

“नृवराहस्य वसतिर्महर्लोकं प्रतिष्ठिता।

तृप्तिं हस्य तथा प्रोक्ता जनलोके महात्मनः॥”

स एव वलेह्वारौ। यथा,—

“प्रोक्तं रूपमाख्याय द्वायस्य च दुरात्मनः।

भविष्यामि न सन्देहो ब्रजशूराः त्वरान्वितः॥”

इति पाद्मे दृष्टिखण्डे २८ अध्यायः॥

अपि च।

“देवस्ततोऽसौ नृवराहमाहवे

निपातयामास रुषा ज्वलन्तीम्।

शक्तिं यथा विद्युन्मासु कुञ्जे

प्रवर्धमानोऽपि गिरिं सुमेघः॥

स हन्यमानो गदयाप्रमेयः

प्रोवाच देवं नृवराहमर्षिः।

प्रजापतेः सेतुमिमं निहत्य

वलेज कः स्वस्ति यथासुरेन्द्र॥”

इत्यभिपुराणम्॥

नृशंसः, त्रि, (नृन् नरान् शंसति हिनस्तीति।

नृ + शन्व हिंसायाम् + “कर्मण्यण्”। ३। २। १।

इत्यण्।) क्रूरः। परहोही। इत्यमरः। ३।

१। ४७॥ (यथा, पञ्चतन्त्रे। ३। १४२।

“ये नृशंसा दुरात्मानः प्राणिनां प्राणनाशकाः।
उद्वेजनीया भूतानां आत्मा इव भवन्ति ते॥”)

नृसिंहः, पुं, (ना चासौ सिंहश्चेति। नरसिंह-
भृत्सिंहरत्नादेवास्त्र तथात्वम्।) विष्णुः। इति

त्रिकाण्डशेषः॥ विष्णोर्देशावताराणां मध्ये
चतुर्थेः पूर्णावतारः। तस्य रूपं यथा,—

“सिंहस्य हस्ता वदनं सुरारिः

सदा करालश्च सुरक्तनेत्रम्।

अहं वपुर्वै मनुजस्य हस्ता

ययौ सर्मा देवपतेः पुरस्तात्॥”

इत्यभिपुराणम्॥

महाविष्णुः। तन्मन्त्रादि यथा,—

अथ नृसिंहमन्त्राः। निवन्धे।

“उग्रं वीरं वदेत् पूर्वं महाविष्णुमनन्तरम्।

ज्वलन्तं पद्माभाय सर्वतोमुखमीरयेत्॥

नृसिंहं भीषणं भद्रं नन्दुनन्दुं वदेत्ततः।

नमाम्यहमिति प्रोक्त्वा मन्त्रराजसुरदम्॥

अयं मन्त्रो मायापुटितोऽपि भवति तदा सर्व-
फलप्रदः। तथा च निवन्धे।

“हृत्तेखापुटितश्चेत् स्यात् सर्वकामफलप्रदः॥”

अस्य पूजा प्रातःकालादिवैष्णवोक्तपीठमन्त्र-
विधाय ऋष्यादिन्यासं कुर्यात्। शिरसि ब्रह्मणे

ऋषये नमः। सुखेऽनुष्टुपकन्दसे नमः। हृदि
नृसिंहाय देवतायै नमः॥ ततः कराङ्गन्यासौ।

“चतुर्भिर्हृदयं चर्त्तुः शिरस्तावन्निरक्षरेः।

शिखांशभिः समुद्दिष्टा वङ्गभिः कवचमीरितम्॥

तावद्भिर्नयनं प्रोक्तं अस्त्रं स्यात् करणाक्षरैः॥”
ततो मन्त्रन्यासः।

“शिरोललाटेनेत्रेषु मुखबाहुसन्धिषु।

साग्रेषु कुक्षौ हृदये गले पार्श्वेऽप्ये पुनः॥

अपराङ्गे च ककुदि न्यसेद्भुजान् यथाक्रमम्॥”

ध्यानम्।

“मार्गिक्ताद्रिसमप्रभं निजरुचा सञ्स्तरजोग-
जानुस्तकाराम्बुजं चिनयनं रत्नोलसद्भूषणम्।

बाहुभ्यां धृतशङ्खचक्रमणिश्रं दंष्ट्रयवलोक्तसज्ज-
ज्वालाजिह्वुद्वारकेशरचयं वन्दे नृसिंहं विभुम्॥

एवं ध्यात्वा मानसैः संपूज्य शङ्खस्थापनं कृत्वा
वैष्णवोक्तपीठपूजां कृत्वा पुनर्ध्यात्वावाहनादि-

पञ्चपुष्पाञ्जलिदानपर्यन्तं विधायान्नवरूपपूजा-
मारभेत। केशरेवमग्रादिकीर्तये मध्ये दिक्षु च

अङ्गानि पूजयेत्। यथा उग्रं वीरं हृदयाय
नमः। महाविष्णुं शिरसे स्वाहा। ज्वलन्तं

सर्वतोमुखं शिखायै वषट्। नृसिंहं भीषणं
कवचाय हूँ। भद्रं नन्दुनन्दुं नेत्रत्रयाय

वौषट्। नमाम्यहं अस्त्राय फट्। ततः पूर्वादि-
दलेषु गरुडं शङ्करं शेषं ब्रह्माण्डं प्रपूजयेत्।

विदिग्दलेषु श्रियं ह्रियं धृतिं पुष्टिं प्रण-
वादिनमोऽन्तेन पूजयेत्। तद्वच्चिः इन्द्रादीन्

वज्रादींश्च संपूज्य धूपादिविसर्जनान् कर्म
समापयेत्। अस्य पुरश्चरणं द्वात्रिंशच्छत-

जपः। तथा च।

“वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं वृत्तयुतैः।

पायसान्नैः प्रजुहुयाद्विधिवत् पूजितैः नखैः॥”
मन्त्रान्तरं यथा,—

“पाशः शक्तिर्नरहरिरक्षुशो वर्मफट् मनुः।
वङ्गचरो नरहरेः कथितः सर्वकामदः॥”

अस्य पूजा प्रातःकालादिवैष्णवोक्तपीठन्यासान्न
पीठमन्त्रं विधाय ऋष्यादिन्यासं कुर्यात्।

शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः। सुखे पङ्क्ति-
कन्दसे नमः। हृदि नृसिंहाय देवतायै नमः।

ततः कराङ्गन्यासौ। आं अङ्गुष्ठान्यां नमः।
ह्रीं तर्जनीभ्यां स्वाहा। जौं मध्यमाभ्यां वषट्।

क्रौं अनामिकाभ्यां हूम्। हूं कनिष्ठाभ्यां
वौषट्। फट् करतलपृष्ठाभ्यां फट्। एवं हृद-

यादिषु। ततो ध्यानम्।
“कोपादालोलजिह्वं विहृतजिह्वसुखं सोमसूर्या-

ग्निनेत्रं

पादादानाभिरक्तप्रभसुपरिवर्तितं भिन्नदेव्येन्द्र-

गात्रम्।

शङ्खं चक्रासिपाशाङ्कुशकुलिशगदादारणान्यु-

द्वहन्तं

भीमं तीक्ष्णोदङ्कुं मणिमयविविधकल्पमौडि

नृसिंहम्॥”

एवं ध्यात्वा मानसैः संपूज्य शङ्खस्थापनं कृत्वा
वैष्णवोक्तपीठपूजां कृत्वा पुनर्ध्यात्वावाहनादि-

पञ्चपुष्पाञ्जलिदानपर्यन्तं विधायान्नवरूपपूजा-
मारभेत। केशरेवमग्रादिकीर्तये मध्ये दिक्षु च

आं हृदयाय नमः। इत्यादिना वङ्गङ्गानि पूज-
येत्। ततः पत्रेषु पूर्वादिषु शङ्खं चक्रं पाशं

अङ्कुशं वज्रं गदां खड्गं खेटकश्च प्रणवादि-

नमोऽन्तेन पूजयेत्। तथा च निवन्धे।

“अङ्गावनेत्रेऽङ्गिचक्रं शङ्खं पाशाङ्कुशौ पुनः।

वज्रं कौनोदकौ खड्गखेटौ पत्रेषु पूजयेत्॥”

तत इन्द्रादीन् वज्रादींश्च संपूज्य धूपादिविस-
र्जनान् कर्म समापयेत्॥ अस्य पुरश्चरणं

वङ्गलक्षजपः। तथा च।

“नृतुलक्षं जपेन्मन्त्रं वृतेन जह्यात्ततः।

तत्सहस्रं समिद्धेऽभौ तीर्थयेद्गुना गुरुम्॥”

मन्त्रान्तरं यथा,—

“चकारो वङ्गिमारुहो मनुविन्दुसमन्वितः।

शकाक्षरो मनुः प्रोक्तः सर्वकामफलप्रदः॥”

अस्य पूजा प्रातःकालादिवैष्णवोक्तध्यानार्चना-
दिकं सर्वं मन्त्रराजवत्। विशेषस्तु ऋगिस्त्वज्रि-

गायत्री हृन्दो नृसिंहो देवता चकारो बीजं
आकारः शक्तिः वङ्गदीर्घभाजो बीजेनाङ्ग-

कल्पना। अस्य पुरश्चरणमष्टलक्षजपः। तथा
च। अष्टलक्षं जपेन्मन्त्रमित्यादि॥ *॥

मन्त्रान्तरं यथा। कल्पे।

“जयहयं ससुचार्यं श्रीपूर्वो नृसिंहैवपि।

अष्टाक्षरो मनुः प्रोक्तो भजतां कामदो मणिः॥

अस्य ब्रह्मा ऋषिर्गायत्री हृन्दो नृसिंहो देवता
वङ्गदीर्घयुक्तबीजेनाङ्गकल्पना। ध्यानार्चनं

मन्त्रराजवत्। अस्य पुरश्चरणमष्टलक्षजपः।